

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ: TARİHTEN GÜNÜMÜZE

Türel YILMAZ*

Özet

Türkiye-İsrail ilişkileri, iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulduğu 1949 yılından itibaren inişli çıkışlı, ancak kopmadan günümüze kadar devam etmiştir. 1990'lı yılların başlarına kadar iki ülke ilişkilerini, genel olarak Filistin meselesi şekillendirmiştir. 1990'lı yılların ortalarından itibaren ise, daha ziyade güvenlik temelinde ilişkiler son derece gelişmiş, hatta “stratejik ittifak” diyebileceğimiz düzeye ulaşmıştır. Ancak, 2000'li yılların başlarından itibaren Türkiye-İsrail ilişkilerinde genelde uluslararası, özelde ise Orta Doğu bölgesindeki gelişmelerin etkisiyle yavaş yavaş gerileme yaşanmaya başlandı. Bu gerileme, 2000'li yılların sonlarına doğru yerini ciddi bir gerginliğe bıraktı. Bugün Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan sorunlar, İsrail'in politikalarıyla daha da derinleştirilmektedir. 2010 Haziran ayı başında yaşanan “Mavi Marmara krizi” ilişkileri tamiri zor bir döneme sokmuştur. Ancak, bu gerginlik, Türk-Yahudi ilişkilerini etkilememiş, Osmanlı döneminden itibaren süregelen iki halk arasındaki dostane ilişkiler devam etmiştir/etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, İsrail, Türk-İsrail İlişkileri, Türk-Yahudi İlişkileri*

TURKEY-ISRAEL RELATIONS: PAST AND PRESENT

Abstract

Relations between Turkey and Israel has continued without any interruption since the establishment of diplomatic relations in 1949 despite having ups and downs. Until the beginning of the 1990's the relations between two countries were shaped by the Palestinian question. Starting from the mid-90's relations developed based on security issues and even reached a peak which might be called a “strategic alliance”. However, since the early 2000's relations between Turkey and Israel faced a setback due to international developments, mainly those taking place in the Middle East. This decline

---

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Akademik ORTA DOĞU, Cilt 5, Sayı 1, 2010

evolved into a serious tension by the end of the first decade of the 2000's. Today the problems between Turkey and Israel are deepening due to Israel's policies. The "Mavi Marmara flotilla crisis" that took place in early June 2010 complicated the relations between two countries which might be difficult to repair. However this tension has not effected the relations between the Turks and the Israelis. The on-going amicable relations between two nations since the Ottoman period has continued and will continue.

Key Words: *Turkey, Israel, Turkish-Israeli Relations, Turkish-Jews Relations*

Türkiye- İsrail ilişkileri, Türkiye'nin İsrail'i tanıdığı ve diplomatik ilişkilerin kurulduğu 1949 yılından 2000'li yılların başlarına kadar askeri, güvenlik ve istihbarata dayalı olarak (zaman zaman siyasi krizlere rağmen) inişli çıkışlı fakat kopmadan devam etmiştir/etmektedir.

1949–1990 ARASI DÖNEMDE TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ

Türkiye, 1945- 1947 yılları arasında BM'nin Filistin meselesine ilişkin olarak yaptığı görüşmelerde Arap ülkeleri lehinde bir tutum sergilemiştir. Özellikle, Arap ülkelerinin BM Genel Kurulunda, Filistin'e bağımsızlık verilmesi ile ilgili karar tekliflerini desteklemiştir. Sadece desteklemekle kalmamış, 29 Kasım 1947 tarihinde BM Genel Kurulunun 181 sayılı "Taksim" kararına, diğer bir deyişle Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında paylaşılmasına Arap ülkeleri ile birlikte aleyhte oy kullanmıştır.²

Türkiye'nin Arap ülkelerine BM çerçevesinde verdiği destek fazla sürmedi. Batının ve özellikle de ABD Başkanı Truman'ın "İsrail'in varlığına ve refahına" olan kişisel ilgisi, Türkiye'nin İsrail konusundaki politikalarını değiştirmesine neden oldu. Türkiye, 12 Aralık 1948 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen 194 sayılı karar ile kurulan ve Filistin konusunda çok geniş yetkilere sahip olan üç üyeli "Filistin Uzlaştırma Komisyonu"na ABD ve Fransa ile birlikte seçildi. Bu olay, Türkiye'nin Araplara yakın tutumundan uzaklaşmasının ilk somut göstergesi oldu. Çünkü komisyonun kurulmasına yönelik oylamada Arap ülkeleri aleyhte oy kullanırlarken Türkiye lehte oy kullanmıştır.³

---

² Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*, Barış Kitabevi, Ankara, 2010, s.21-22; Türel Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001, s.4.

³ Kürkçüoğlu, s. 30; Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması...*, s. 6.

İsrail'in Tanınması

Türkiye, 15 Mayıs 1948 tarihinde kurulan İsrail devletini hemen tanıma yoluna gitmeyerek, “bekle-gör” politikası izledi. İsrail'in kurulmasından hemen sonra başlayan 1948-1949 Arap-İsrail Savaşında tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Ancak, Türkiye Arap ülkelerinin tepkilerine rağmen İsrail devletini kurulmasından yaklaşık bir yıl sonra 28 Mart 1949 tarihinde tanıyan ilk Müslüman nüfusa sahip devlet oldu. Tanıma gerekçesi ise; “İsrail, BM'ye üye olmuştur, dolayısıyla Türkiye de yeni kurulan bu devleti BM Örgütünün evrenselliği çerçevesinde tanımıştır” şeklinde olmuştur. Yine Türkiye'ye göre; “Madem ki BM, iki toplumdun birisinin kendi kaderini tayin hakkını kullanmasını kabul ediyor, biz de yeni kurulan bu devleti tanıyacağız. Ancak unutulmaması lazım ki, aynı prensipten hareketle kendi devletlerini kuracaklarını açıkladıkları zaman Türkiye, Filistinlilerin de bağımsızlığını tanıyacaktır.”⁴

Türkiye'nin İsrail'i tanınmasından sonra iki ülke ilişkileri hızla gelişti ve özellikle de ticari, askeri ve istihbarat alanlarında önemli ilerlemeler kaydedildi. Ancak söz konusu ilişkiler, zaman zaman Arap-İsrail anlaşmazlığının gölgesi altında yukarıda da bahsedildiği gibi inişli çıkışlı bir seyir takip etmiştir. Bu çerçevede belirtilen zaman dilimi içerisinde Türkiye-İsrail ilişkilerini belirleyen bölgesel olaylara göz atmak faydalı olacaktır.

Bağdat Paktı

1955 yılında Orta Doğu bölgesinde özellikle Arap ülkelerini kapsayan bir güvenlik kuşağı oluşturulması düşüncesiyle başlangıçta Türkiye ve Irak arasında imzalanan anlaşmayla oluşturulan ve daha sonra İngiltere, İran ve Pakistan'ın katılımlarıyla genişleyen Bağdat Paktı, Türkiye-İsrail ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

Bağdat Paktının 5. maddesinde yer alan hüküm, Paktın “Arap Birliğinin üyelerine ve taraflarca tanınmış” ülkelere açık olduğu şeklindeydi. Bu madde, Pakta İsrail'in alınmasını engellemek amacıyla Irak tarafından konulmuştu. Bu nedenle İsrail, Pakta büyük tepki göstermiştir. İsrail Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklamada Pakt, “İsrail'e karşı” olarak nitelendirilmiş ve söz konusu Paktın “İsrail'e karşı Arap duygularını teşvik edeceğini ve Arap saldırganlığını arttıracakını” öne sürmüştür.⁵

Süveyş Krizinde Türkiye-İsrail İlişkileri⁶

1956 yılında patlak veren ve Orta Doğu bölgesinde İkinci Arap-İsrail Savaşının çıkmasına neden olan Süveyş krizi⁷ bir yandan İngiltere'nin Bağdat

⁴ Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması...*, s. 7.

⁵ Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası...*, s. 67.

⁶ Bu konuda bkz. Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması...*, s. 13-16.

⁷ Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın 1956 Temmuz ayında Süveyş Kanalı

Paktı üyesi olması, diğer yandan da Süveyş Kanalından geçişi düzenleyen 1888 İstanbul Sözleşmesinin taraflarından biri olması ve nihayet hem Fransa'nın hem de İngiltere'nin Türkiye'nin NATO çerçevesinde müttefikleri olmaları nedeniyle Türkiye'yi yakından ilgilendirmiştir.⁸ Daha kriz patlak vermeden önce dönemin Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Süveyş sorununun sadece İngiltere ve Mısır'ı ilgilendiren bir sorun olmadığını, aynı zamanda Türkiye'yi de ilgilendiren küresel bir boyutu olduğunu ve savunulması için gerekli tedbirler alınmadan Kanalın boşaltılmaması gerektiği üzerinde durmuştur.⁹

Süveyş Savaşının çıkması üzerine Bağdat Paktı üyesi ülkelerin İngiltere dışında başbakanları Tahran'da bir araya gelerek, toplantı sonunda ortak bir "bildiri" yayınlarak, sadece İsrail'i kınamışlar ve İngiltere ve Fransa'dan askerlerini Mısır'dan geri çekmeleri, Mısır'ın bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı göstermeleri istenmekteydi.¹⁰

Türk Hükümeti, bir taraftan İsrail'i kınarken, diğer taraftan Tahran'da toplanan Bağdat Paktı toplantısında bu ülkeyi Orta Doğu'da barış ve istikrara en büyük tehdit olarak ilan etmiştir.¹¹ Ardından, gerek Türk kamuoyunda gerekse Arap ülkelerinde ortaya çıkan tepkiler üzerine İsrail'deki Büyükelçisi Şevkati İstinyeli'yi 23 Kasım 1956 tarihinde geri çekerek, İsrail ile diplomatik ilişkileri "maslahatgüzar" seviyesine indirdi. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Türkiye Tel Aviv'deki Büyükelçisini çekme kararını açıklarken, İsrail'in Mısır'a yaptığı saldırıdan hiç bahsedilmemiştir. Gerçekte, Türkiye'nin bu hareketi, bir jest olmaktan ileri gitmediği gibi, Arap ülkelerini de tatmin etmemiştir. Çünkü İsrail'den çekilen Büyükelçi, İsrail Dışişleri Bakanlığına yönelik bir açıklama yaparak, bu kararın "*İsrail'e karşı yöneltilmiş olmayan*" Bağdat Paktını güçlendirme amacı taşıdığını, Türkiye'nin İsrail'e ile yürütülen dostane ilişkileri ve ticareti bozmak niyetinde olmadığını ifade etmiştir.¹²

Türkiye, bu kararının ardından bir açıklama daha yaparak, Filistin meselesinin BM kararlarına uygun olarak çözülmediği sürece geri çağrılan Büyükelçinin Tel Aviv'e gönderilmeyeceğini söyledi.¹³ Türkiye'nin Tel Aviv'deki Bü-

---

millileştirmesine İngiltere ve Fransa'nın büyük tepki göstermesi sonucu başlayan ve kısa sürede savaşa dönüşen kriz.

⁸ Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası...*, s. 91, 95.

⁹ Fahir Armaoğlu, "Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paktına 1951-1955 (Amerikan Belgeleri İle), *Bellekten*, C.LIX, No.13, s. 209.

¹⁰ Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası...*, s. 96-97.

¹¹ Meliha B. Altunışık, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri", *Ortadoğu: Tarih, Kimlik, Güvenlik*, (der. Meliha B. Altunışık), Boyut Kitapları, 1.B., İstanbul, 1999, s. 183.

¹² Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası...*, s. 99-100.

¹³ Süha Bölükbaşı, "Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa", *Liberal Düşünce*, C.4, S.13, Kış 1999, s. 140.

yükelçisini geri çağırmasından sonra İsrail de Ankara'daki Büyükelçisi Maurice Fisher'i 22 Aralık 1956 tarihinde geri çağırmıştır.

Arap-İsrail Anlaşmazlığında Denge Politikası

Türkiye, 1960'lı yıllardan itibaren Arap-İsrail anlaşmazlığında, özellikle Kıbrıs meselesi ve ekonomik sıkıntıların da etkisiyle daha dengeli, hatta Arapları kollayan bir politika izlemeye başlamış ve 1960'lı yılların ortalarından itibaren de bu politikasını uygulamaya geçirmiştir.

Söz konusu politika değişikliği çerçevesinde FKÖ'yü uluslararası forumlarda açıkça desteklemeye başlamış, 1967 Arap-İsrail Savaşında ise, kuvvet kullanarak toprak kazanımına karşı olduğunu açıklamış ve İsrail'i kınamıştır. Savaş sırasında NATO üslerinin kullanılmasına izin vermediği gibi BM'de de Arap ülkeleriyle birlikte İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi yönünde oy kullanmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Araplar lehinde politikalar izlerken, "İsrail'in varlığının da inkar edilemez bir gerçek olduğunu" vurgulamaktan vazgeçmemiştir. Bu politikasını ise Eylül 1969'da El-Aksa Camii yangınından sonra Rabat'ta toplanan İslam Konferansı Örgütünün temellerinin atıldığı İslam ülkeleri zirve toplantısında alınan ve İsrail ile her türlü ilişkinin koparılmasını öngören kararı İran ile birlikte reddetmesiyle göstermiştir.¹⁴

Dördüncü Arap-İsrail Savaşı olarak adlandırılan 1973 Savaşında ise çok açık bir şekilde Arap ülkelerinin yanında yer aldı. Türkiye, bu savaş sırasında İsrail'e yardım etmek isteyen ABD'nin İncirlik Üssünü kullanmasına izin vermediği gibi Mısır ve Suriye uçaklarına yakıt ikmali yapmak için bölgeye giden Sovyet uçaklarına kendi hava sahasını kullanmaları konusunda izin verdi. Yine daha önce olduğu gibi BM oylamalarında Arap ülkelerinden diplomatik desteğini esirgemeyerek, Araplarla paralel oy kullanmıştır.¹⁵ Ancak yine önemle belirtmek gerekir ki, Araplara yönelik bu tarz bir tutum sergilerken, yine de İsrail ile ilişkileri kesmeyi hiçbir zaman düşünmemiştir. 1974 Şubat ayında 1973 Savaşını değerlendirmek için toplanan İkinci İslam Konferansı Örgütü toplantısı sonunda yayınlanan Lahor Bildirisinde yer alan "üye ülkelerin İsrail ile tüm ilişkilerini kesmesi" hususu açıkça yer almış, ancak Türkiye bu hususa yine çekince koymuştur.¹⁶

---

¹⁴ Gencer Özcan, "50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri", *Çağdaş Türk Diplomasi-si: 200 Yıllık Süreç* (Sempozyuma sunulan tebliğler), TTK Yayınları, Ankara, 1999, s. 541-542.

¹⁵ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1990, s. 332.

¹⁶ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990)*, C.II, Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 736.

İsrail ile ilişkilerini devam ettiren Türkiye, 1975 yılında BM Genel Kurulunda alınan ve Siyonizmi “ırkçılık” olarak gören kararı desteklemiştir.¹⁷

1980’li yıllara gelindiğinde Türkiye-İsrail ilişkilerinde açık bir şekilde gerileme olduğu gözlenmektedir. Türkiye, İsrail’in 1967 Arap-İsrail Savaşında işgal ettiği Doğu Kudüs’ü ilhak etmesini ve ardından birleşik Kudüs’ü İsrail’in “ebedi ve değişmez” başkenti ilan etmesini protesto ederek, 28 Ağustos 1980 tarihinde Doğu Kudüs’teki Başkonsolosluğunu kapatmış ve 26 Kasım 1980’de de diplomatik ilişkileri en düşük seviyeye, yani “ikinci katiplik” düzeyine indirmiştir.¹⁸

İlişkilerin en düşük seviyede cereyan ettiği bu dönemde, dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Arap ülkelerine yaptığı gezilerinde “bölgede istikrarsızlığın en büyük kaynağı olarak” İsrail’i göstermiş ve bu ülkeyi çok sert bir üslupla eleştirmiştir.¹⁹

Türkiye’nin İsrail’e karşı izlediği bu politika, sadece İsrail’in değil, ABD’nin de tepkisini çekmiş ve Ocak 1981’de 61 Amerikalı Senatör, Türkiye’nin Washington Büyükelçisine bir mektup göndermişlerdir. Söz konusu mektupta, Türkiye’nin son dönemlerde İsrail’e karşı izlemiş olduğu politikanın Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebileceği uyarısında bulunmuşlardır. Türkiye ise ABD senatörlerinin bu uyarısına/tepkisine Türkiye’ye gelmek isteyen bir İsrail spor kafilesine izin vermeyerek cevap vermiştir.²⁰

İlişkilerde Yumuşama

Uluslararası sistemdeki gelişmelere paralel olarak 1980’li yılların ortalarından itibaren Türkiye-İsrail ilişkilerinde yeniden bir yumuşama dönemine girildi. İlişkilerin yumuşamaya başlamasında 1983 yılında iktidara gelen Başbakan Turgut Özal’ın büyük rolü olmuştur.

Turgut Özal Başbakan olduktan sonra İsrail ile ilişkilerin kesilmesini isteyen Arap ülkelerine, “... çıkarlarımızı düşünmek zorundayız. Amerika’daki İsrail lobisinin de rolünü biliyoruz” demeye başlamıştı. Turgut Özal, yavaş yavaş yine İsraililer ve Filistinliler arasında denge kurmaya çalışmıştır. Türkiye, bu yeniden denge kurma politikası çerçevesinde 17 Ocak 1984 tarihinde yapılan İKÖ zirve toplantısında “Cumhurbaşkanı” düzeyinde katılmış ve Kenan Evren İslam Konferansı Başkan Yardımcılığı ile İktisadi ve Ticari Komite Başkanlığına seçilmiştir. Cumhurbaşkanı Evren, bu toplantıda FKÖ lideri Yasser Arafat’la da görüşmüştür. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, ABD ve

¹⁷ Söz konusu karar, 1991’de BM Genel Kurulu tarafından iptal edilmiştir. Bu konuda bkz. Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması...*, s. 18.

¹⁸ Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması...*, s. 18.

¹⁹ Altunışık, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri” ..., s. 188.

²⁰ Nezh Tavlş, “Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri”, *Avrasya Dosyası* (İsrail Özel), C.5, S.1, İlkbahar 1999, s. 86; Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması...*, s. 20.

İsrail'in, Türkiye'nin İsrail aleyhindeki demeçlerine ve Araplara yönelik politikalarına anlayış göstermelerinin en önemli nedeni, Turgut Özal'ın bölgede ABD ve İsrail lehine politikalar da izlemesiydi. Örneğin, 1984 Şubat ayında ABD Başkanı Ronald Reagan İsrail'in güvencesi durumunda olan Lübnan'daki Emin Cemayel yönetimini desteklemek için Lübnan'a bir askeri hareket düzenlemişti. Başbakan Turgut Özal, bu hareket karşısında "Lübnan çok büyük hadisedir. Bizim bu konuya herhangi bir şekilde bulaşmamız doğru olmaz" şeklinde demeç vermesine rağmen, ABD'nin yakıt ikmalî için Türkiye'nin Adana'daki İncirlik Üssünü kullanmasına izin vermiştir.²¹ Doğal olarak Türkiye'nin bu yardımı hem İsrail'i hem de ABD'yi oldukça memnun etmiştir.

Eylül 1984'te Türkiye-İsrail arasındaki ilişkilerin seyrini göstermesi açısından önemli bir olay daha gerçekleşmiştir. Türkiye'de ana muhalefet partisi Halkçı Partiden dört milletvekili İsrail'e özel bir gezi düzenlemişler, Tel Aviv maslahatgüzarının aksi yöndeki telkinlerine rağmen Kudüs'e giderek, Başbakan Şimon Peres, Başbakan Yardımcısı Yitzak Şamir ve Cumhurbaşkanı Chaim Herzog tarafından kabul edilmişlerdir. Bu olay Türkiye'de farklı şekillerde yorumlanmıştır. Hükümet adına Devlet Bakanı Mesut Yılmaz, söz konusu ziyareti, "millî dış politika açısından zararlı" olarak gördüklerini belirtirken, Başbakan Turgut Özal, "Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki ilişkileri bozmak isteyenlerin kolayca yararlanabilecekleri türden bir olay" şeklinde değerlendirmiştir.²² Görüleceği üzere bu dönemde Özal Hükümeti, bir yandan İsrail lehine politikalar izlerken, diğer yandan da Arapları gücendirecek herhangi bir tutumdan özenle kaçınmaya çalışmıştır.

1985 yılından başlamak üzere Türkiye'nin dış politikasında, Avrupa Topluluğuna tam üyelik başvurusunun gündeme gelmesiyle birlikte Avrupa'nın siyasi ve ekonomik ağırlığı belirgin bir şekilde kendisini göstermeye başlamıştır. Aynı dönemde Türkiye-İsrail ilişkilerinde de gözle görülür bir yakınlaşmanın ilk işaretleri alınmaya başlanmıştır. Özellikle bu ilişkilerde güvenlik ve istihbarat konularının ağırlık kazandığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, ABD ile ilişkilerde lobilerin yarattığı olumsuz sınırlamaların etkisini yok edebilmek ya da kırabilmek amacıyla "Yahudi lobisi"ni kullanmak dış politika unsuru olarak yeniden gündeme gelmiştir.²³

Başbakan Turgut Özal, 27 Mart 1985 tarihinde ABD'ye on günlük bir gezi düzenlemiş ve bu gezi sırasında Özal ve Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu Yahudi lobisiyle gizlice temas kurmuşlardır. Başbakan Özal'ın ABD'deki temaslarından hemen sonra İsrail Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Yitzak Şamir, bu dönemde Türkiye'ye yönelik faaliyetlerini arttırmış olan terörist örgüt PKK'ya karşı işbirliği yapma önerisi getirmiştir. PKK'ya karşı işbir-

²¹ Tavlaş, "Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri" ..., s. 90.

²² Özcan, "50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri" ..., s. 545.

²³ Özcan, "50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri" ..., s. 545.

liği önerisi, İsrail'in Türkiye ile ilişkileri geliştirmek istemesinin açık bir göstergesiydi. Şamir bu konuda yaptığı açıklamada şunları söylemiştir: "İsrail, Türkiye'nin Arap ülkelerine yakınlaşmasına karşı değildir. Bu politikayı anlıyoruz. Bizim için önemli olan Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin sürmesidir."²⁴

Türkiye-İsrail arasındaki bu hissedilmeye başlayan yumuşak hava, bir süre için yine Filistin meselesine bağlı olarak kesintiye uğradı. Türkiye Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, 1985 Ekim ayında BM toplantılarına katılmak üzere New York'a gitmiş ve bu toplantı sırasında İsrail Dışişleri Bakanı, Halefoğlu ile bir araya gelmeyi teklif etmiştir. Halefoğlu, bu teklifi kabul etmiş, ancak görüşme gerçekleşmemiştir. Çünkü bu olaydan birkaç saat önce altı İsrail uçağının Tel Aviv'den kalkarak Tunus'ta bulunan FKÖ merkezini bombaladığı haberi duyulmuştur. FKÖ lideri Yaser Arafat'ı hedef alan ve 30 kişinin öldüğü saldırıdan dolayı Türkiye'nin tepkisini sert bir şekilde dile getiren Halefoğlu, görüşmeyi tek taraflı olarak iptal etmiştir.²⁵

Söz konusu gelişmelerin ardından Başbakan Turgut Özal, 1986 yazında İsrail'i çok memnun edecek bir girişimde bulunmuş ve altı yıldır genç bir diplomat tarafından tek başına yürütülmeye çalışılan Tel Aviv temsilciliğine 57 yaşındaki kıdemli "elçi" Ekrem Güvendiren'i atamıştır. Ancak, karşılıklı olarak yapılan bu değişim neticesinde atanan diplomatlar "ikinci katip" unvanı taşıyorlardı. Şunu önemle belirtmek gerekir ki, bu diplomatların statüsü ne olursa olsun söz konusu değişim, iki ülke arasındaki ilişkilerin hızla normale döndüğünün ve Türkiye'nin İsrail politikasında yeni bir yönelişin işaretlerini vermektedir.²⁶ Türkiye, bununla birlikte Arapları ve Filistinlileri de ihmalden özenle kaçırmıştır. Türkiye, 1988 Cezayir toplantısında kurulduğu açıklanan "Filistin Devleti"ni kuruluşundan altı saat sonra tanıdı ve böylece bu devleti Batı kampından tanıyan ilk devlet oldu. Türkiye'nin bu tavrını İsrail Dışişleri Sözcüsü Alon Lie şu şekilde değerlendirdi: "Türkiye'nin tutumunun bölgede barış ve istikrara katkıda bulunacağına inanmıyoruz. Bağımsız Filistin Devletini tanıma kararından sonra Ankara'nın Orta Doğu sorununun çözümünde rol oynaması zorlaşır."²⁷ Aynı zamanda Alon Lie, "Türkiye'nin bu olay karşısında hızlı karar vermesinden dolayı hayal kırıklığına uğradıklarını" da ifade etmiştir.²⁸

Türkiye'nin Filistin Devletini tanıması, Türkiye'nin "İsrail de dahil olmak üzere bölgedeki bütün devletlerin barış ve güvenlik içinde yaşamalarının hakları olduğu" konusundaki görüşünü değiştirmedir.

Türkiye'nin 1988 yılında Filistinliler lehine bozduğu dengeyi tekrar sağlaması gerekiyordu. Bu fırsatı da BM Genel kurulunda yapılan bir oylamada

²⁴ Tavlaş, "Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri" ..., s. 91.

²⁵ Tavlaş, "Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri" ..., s. 92.

²⁶ Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması*..., s. 32.

²⁷ Tavlaş, "Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri" ..., s. 95.

²⁸ Philip Robins, *Turkey and the Middle East*, RIIA and Pinter, London, 1991, s. 80.

yakaladı. Şöyle ki; İran'ın başını çektiği bir grup İslam ülkesinin her yıl "İsrail'in BM'de temsil edilmesinin yasaklanması" konusundaki önerilerine her zaman "çekimser" oy kullanan Türkiye, 1989 yılında ilk kez "hayır" oyu kullanmıştır.²⁹

1990-2010: YAKIN İŞBİRLİĞİ

Türkiye-İsrail ilişkilerinin 1990'lı yılların başlarından itibaren çok sıkı bir işbirliğine doğru kaydığı gözlenmektedir. Arap-İsrail Barış Sürecinin başlamasına paralel olarak Türkiye, 31 Aralık 1991 tarihinde İsrail ile diplomatik ilişkilerini "büyükkelçilik" seviyesine çıkarmıştır. Aynı zamanda 1980 yılında kapattığı Doğu Kudüs'teki Başkonsoloslugu da yeniden açmaya karar vermiş ve Kudüs Başkonsolosluğunun görev alanını, Doğu ve Batı Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridi olarak tespit etmiştir. Ayrıca, Kudüs'ün Ankara tarafından ayrı bir "entite" olarak görüldüğünü vurgulamak amacıyla da 1 Ekim 1992 tarihinde yeniden göreve başlayan Kudüs Başkonsolosu doğrudan Türk Dışişleri Bakanlığına bağlanmıştır.³⁰

Türkiye-İsrail İlişkilerinin Gelişmesini Etkileyen Faktörler³¹

Uluslararası Ortamın Etkisi: 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden sonraki dönemde ortaya çıkan bölgesel gelişmeler neticesinde Irak'a karşı oluşturulan uluslararası koalisyona hem Türkiye hem de İsrail katıldığı gibi bir çok Arap devleti de dahil olmuş, buna karşılık FKÖ, Irak'ı desteklemiş ve bu desteği nedeniyle de başta Suudi Arabistan olmak üzere bir kısım Arap ülkesinin parasal desteğini kaybetmiştir. Bu ortamda, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini geliştirmesinde FKÖ engeli büyük ölçüde ortadan kalkmış olmaktadır.

Türkiye-İsrail ilişkilerindeki gelişmenin bir diğer önemli faktörü de, 1990 yılından itibaren Arap-İsrail anlaşmazlığında "Barış Süreci"nin başlamasıdır. Barış Süreci, Türkiye'ye Orta Doğu politikalarını belirleme konusunda bir rahatlık sağlamış ve uzun yıllar "Arap vetosu" altında bulunan Türkiye'nin İsrail ile daha sıkı ilişkiler kurmasına yol açmıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesi de ilişkileri etkileyen önemli faktörlerden biri olmuştur. Her iki ülke de ABD'nin bölgede oluşturmaya başladığı düzende yer alarak, işbirliğine gitmek istemişlerdir.

Bölgesel Tehdit Algulamaları: 1990'lı yıllara gelindiğinde, Türkiye, özellikle sınır komşuları ile ciddi sorunlar yaşamaktaydı. Türkiye kendisini

²⁹ Tavlaş, "Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri" ..., s. 95.

³⁰ Altunışık, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri" ..., s. 191-192.

³¹ Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması*..., s.43-63; Ayrıca bkz. Türel Yılmaz, "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Son Gelişmeler", *Jeopolitik*, Yıl: 8, S. 71, Aralık 2009, s. 4-7.

Suriye, İran ve Yunanistan ile yaşadığı sorunlarla kuşatılmış hissetmekteydi. Ayrıca 1990'dan sonra Türkiye, Irak'ın kuzeyindeki gelişmelerden de oldukça rahatsızdı. Özellikle Körfez Savaşı (1991) sonrası bölgede ortaya çıkan otorite boşluğu ve PKK'nın burada üslenmesi, Türkiye'nin güvenlik endişelerini daha da arttırmıştı. Türkiye'nin terörizme karşı mücadelesinde bu konuda oldukça deneyimli olan İsrail'den yararlanması göz ardı edilemezdi.

İsrail'in bölge içindeki durumu da Türkiye'den farklı değildi –bu durum halihazırda İsrail açısından devam etmektedir. Bölgedeki –Mısır ve Ürdün'ün bir tarafa bırakacak olursak- hemen bütün Arap ülkeleri, İsrail karşıtı politikalar izlemekteydiler. İsrail, özellikle İran'ın ürettiği iddia edilen nükleer enerji programından ve nükleer silahlardan endişe etmekteydi/etmeye devam etmektedir.

Kısaca, her iki ülke açısından bölge kaynaklı tehditler, Türkiye ve İsrail'i birbirine yaklaştırmıştır.

Ekonomik Nedenler: İsrail'in ekonomik ve teknolojik açıdan bölge içinde en gelişmiş ülke olması, Türkiye'yi özellikle elektronik, yazılım, ileri teknoloji, eczacılık ürünleri, otomasyon, savunma sanayine yönelik telekomünikasyon cihazları gibi alanlarda İsrail ile ticaret yapmaya yöneltmiştir.

İsrail açısından Türkiye'nin önemi ise, Orta Asya pazarına açılma konusunda ortaya çıkmıştır.

Askeri Faktörler: Türkiye'nin yıllardır ABD başta olmak üzere Batı dünyası ile savunma sanayi ilişkilerinde sıkıntılı dönemler yaşaması, askeri anlamda İsrail ile ilişkilerin önemini ortaya çıkarmıştı. Türkiye, ABD ve Avrupa'ya olan askeri ve teknolojik bağımlılığını azaltmak istediği için İsrail'i bu konuda onlara alternatif olarak göstermek istemiştir. Nitekim, İsrail ile yaklaşma, orduya Türkiye'nin insan haklarına ilişkin problemleri olduğu iddiası ve Yunanistan ile olan ihtilafı nedeniyle ABD ve Avrupa'dan elde edilmesinin asla ümit edilemeyeceği silah ve teknolojiyi elde etmesini sağlamıştır.

ABD Faktörü: ABD'nin bölgeye yönelik politikalarında Türkiye, İsrail ile birlikte önemli bir rol oynayacaktı. Bu nedenle ABD, söz konusu yaklaşmayı desteklemiştir.

Psikolojik Faktörler: Yahudiler ve Türklerin, ne Osmanlı İmparatorluğu döneminde ne de Türkiye Cumhuriyeti döneminde tarihten kaynaklanan herhangi bir sorunu olmamıştır. Türkler ve Yahudilerin, tarihi süreç içinde herhangi bir sorun yaşamamaları, her iki milletin de birbirlerine sempati duymaları, Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesinde önemli sebep teşkil etmiştir.

İlişkilerin Gerilemesi

Türkiye-İsrail ilişkilerinde 1990'lı yılların sonlarına doğru yavaş yavaş gerilerken, Türkiye'nin politikalarındaki denge unsuru Arapların lehine kaymaya başladı. Özellikle 1998 yılında Suriye ile Adana Mutabakatının imzalanması ve iki ülke ilişkilerinde hızlı bir gelişme yaşanması, Türkiye açısından Orta Doğu politikalarına yönelik yeni bir kapı araladı. Bu tarihten itibaren başta Suriye olmak üzere Türkiye'nin Arap ülkeleriyle ilişkileri gelişmeye başladı. 2000'li yılların başlarından itibaren Arap ülkeleriyle ilişkilerde hızlı bir gelişme yaşanırken, İsrail ile ilişkilerde ise oldukça sorunlu bir döneme girildi.

2000'li yılların başlarında Türkiye-İsrail ilişkilerindeki gerilemenin en önemli nedeni, yine Filistin meselesine ilişkin olarak ortaya çıktı. 28 Eylül 2000 tarihinde Likud Partisi fanatik lideri Ariel Şaron'un, İsrail'in Doğu Kudüs'teki kutsal yerleri, özellikle El-Aksa Camiini ziyaret etmesi ve bunun üzerine İkinci İntifadanın (el-Aksa İntifadası) başlaması, ardından da 6 Şubat 2001 seçimlerinde Ariel Şaron'un başbakan olmasıyla Barış Sürecinin çıkmaza girdiği gözlemlendi. Özellikle İkinci İntifada ile birlikte İsrail'in Filistin'de sivil halka yönelik "orantısız" şiddet uygulamaları Türkiye'de bu ülkeye karşı bir tepki oluşturdu.

Türkiye'nin İsrail'e duyduğu tepkinin ilk işareti, o dönemde Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'ten geldi. Ecevit, 2001 yılı içinde Türkiye'ye yaptığı bir resmi ziyarette Şaron'a, "Eğer barış umudu kaybedilirse, ilişkilerimiz kötü etkilenebilir" uyarısında bulunmuştur. İsrail, Türkiye'nin bu uyarısına rağmen, Nisan 2002'de işgal altında tuttuğu topraklarda operasyonları arttırdı, Türkiye'nin birçok şehirlerinde "İsrail karşıtı" gösteriler düzenlendi. Başbakan Ecevit, İsrail'i "soykırım" yapmakla suçladı ve iki ülke ilişkileri gerginlik içine girdi. Buna rağmen ekonomik ve askeri ilişkiler hiç etkilenmeden devam etti.³²

2002 yılında Türkiye'de iktidara gelen AKP Hükümeti ile birlikte ikili ilişkilerdeki gerileme hız kazandı. Ancak bu gerilemede sadece Filistin meselesinin etkili olduğunu söylemek yanlış olur. Bu gerilemede, bölgesel olayların özellikle de 2003 Irak Savaşının etkisinin büyük olduğu ortadadır. ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle başlayan süreçte, İsrail'in bu savaşta özellikle de Irak'ın kuzeyindeki faaliyetleri³³ Türkiye'yi oldukça rahatsız etti/etmeye devam etmektedir.

ABD'nin Irak'a yönelik olarak 2003 Mart ayında başlattığı savaş, kurulduğu andan itibaren Arap komşularını zayıflatmak isteyen İsrail'in stratejilerine oldukça uygun düştü. İsrail, 1948'de bir devlet olarak ortaya çıktığı andan itibaren Orta Doğu'daki düşmanlarına karşı yıkma ve istikrarsız hale getirme

³² Özlem Tür, "Türkiye-İsrail İlişkileri: Yakın İşbirliğinden Gerileme", *Ortadoğu Analiz*, C.1, S.4, Nisan 2009, s. 24.

³³ Bu konuda bkz. Türel Yılmaz, "Irak Savaşında İsrail'in Politikası", *II. Körfez Savaşı*, (der. Mehmet Şahin-Mesut Taştekin), Platin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 115-136.

politikası izledi. Nitekim, kendisine muhalif ya da düşman gördüğü bölge ülkelerindeki özellikle de Sudan, Irak, Mısır, Lübnan gibi Arap devletlerindeki ayrılıkçı, etnik hareketleri bu politikasının bir sonucu olarak destekledi. Çünkü, İsrail açısından değerlendirildiğinde, bölünmüş bir Arap dünyası, bölgede en ideal olan düzendir. Doğal olarak Irak Savaşının İsrail'in çıkarlarına hizmet etmiş ya da etmekte olduğunu düşünmek kesinlikle yanlış olmayacaktır. Nitekim, ilk andan itibaren Irak'ın kuzeyinde İsrail istihbarat servisi ve ajanları yoğun faaliyet göstermeye başlamışlardır. Doğal olarak İsrail ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkiler, Türkiye, Suriye ve İran'da endişelerin artmasına ve özellikle de her birinde güvenlik bunalımına neden olmuştur.

Türkiye'nin politikaları ise tam tersi olup, özelde Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, genelde ise bütün Orta Doğu bölgesinde istikrar ve barışın tesis edilmesidir. Bu çerçevede iki ülkenin bölge politikaları örtüşmediği gibi aksine tam ters yönde gelişme kaydetmektedir.

Irak'ın kuzeyine ilişkin sorular ve sorunlar devam ederken, 2004 yılında İsrail, Refah Mültecî Kampına bir operasyon düzenledi. Bu operasyon karşısında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül çok büyük tepki gösterdiler. Bu tepkiler, gelecekte iki ülke ilişkilerinin daha da gerginleşeceğini işaretleriydi.³⁴

Bundan sonra gerçekten ardı ardına yaşanan krizler; Ocak 2006'daki Filistin seçimleri sonrası Hamas'ın siyasi büro şefi Halid Meşal'in Türkiye'yi ziyareti, İsrail'in 27 Aralık 2008'de Gazze'ye karşı başlattığı "Dökme Kurşun Operasyonu", Davos Ekonomik Forumunda Başbakan Erdoğan ile İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres arasında yaşanan "Davos krizi", Anadolu Kartalı Tatabikatının uluslararası boyutunun Türkiye tarafından iptal edilmesi, TRT ekranlarında gösterime başlayan ve Filistinlilerin dramını anlatan "Ayrılık" dizisine İsrail tarafından gösterilen tepki, İsrail'de Türkiye'nin Tel Aviv Büyükelçisinin alçak bir koltuğa oturtulmasıyla yaşanan "Alçak Koltuk Krizi" ve nihayet 2010 Mayıs ayının sonunda Gazze'de sivil halka yardım götürme amacıyla yola çıkan insani yardım konvoyunda bulunan Mavi Marmara gemisine İsrail askerlerince yapılan saldırıyla başlayan "Mavi Marmara Gemisi Krizi", Türkiye-İsrail ilişkilerini geri dönüşü çok zor bir döneme soktu.

İlişkilerin Bir Diğer Yönü: Türk-Yahudi İlişkileri

Yukarıda iki ülke ilişkilerinin gelişiminde önemli rol oynayan "psikolojik faktörler" kısmında da bahsedildiği üzere, Yahudiler ve Türklerin, ne Osmanlı İmparatorluğu döneminde ne de Türkiye Cumhuriyeti döneminde tarihten kaynaklanan herhangi bir sorunu olmamıştır. Bu durum tarihe göz atıldığında çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

³⁴ Tür, "Türkiye-İsrail İlişkileri: Yakın İşbirliğinden Gerileme"...s. 25.

15. yüzyılın sonlarında İspanya’da Kral Ferdinand ile Kraliçe İsaabel’in o dönemde Yahudilere karşı uyguladıkları korkunç muameleden kaçan Yahudilerin Osmanlı Devleti’ne kabul edilişlerinin 500. yılında, yani 1992 yılında düzenlenen kutlamalar çerçevesinde Benny Peiser adlı bir Yahudinin kaleme aldığı “Bunları Biliyor muydunuz?” başlıklı bir yazı³⁵, iki ülke halkları arasındaki ilişkileri çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle de tarih boyunca Türklerin Yahudilere ilişkin politikalarını gözler önüne sermektedir. Bunların bir kısmı makaledeki özünü bozmadan aynen şu şekildedir:

“700 yıl kadar önce, 14. yüzyılın başlarında çok sayıda Avrupa ülkesinde baskı ve zulümle karşı karşıya kalan Musevilerin, Osmanlı İmparatorluğunun o dönemdeki başkenti olan Edirne’ye kaçarak sığınma olanağı bulduklarını?

Osmanlıların, Bursa’nın 1324’teki fethinde, Bizanslılar tarafından baskı ve zulüm görmekte olan bir Musevi cemaatiyle karşılaşmış olduğunu? Bu Musevilerin Osmanlıları kurtarıcı olarak coşkuyla karşıladıklarını ve Sultan Orhan’ın onlara yeni bir sinagog inşa etmeleri için izin verdiğini?

1376 yılında Macaristan’dan kaçan çok sayıda Musevinin, Osmanlı himayesinde kurtuluş bulduğunu?

...

15. yüzyılın başlarında Sicilya’dan sınır dışı edilen Musevilere, o tarihte Osmanlı topraklarının bir parçası olan Dubrovnik’te (Ragusa) yerleşme izni verildiğini?

...

1450’de Edirne’de bulunan Haham İshak Zarfati’nin, Batıdaki tüm Musevilere bir mektup yazarak, Hıristiyanların baskısından kurtulmak için Osmanlı İmparatorluğu’na göç etmelerini tavsiye ettiğini?

...

Fatih Sultan Mehmet’in Musevilerle ilgili resmi bir beyanname yayınlarak kendilerinin Osmanlı Tahtı’nın himayesine girerek, ülkenin en verimli topraklarında, sahip oldukları hayvan sürüleriyle birlikte yerleşmelerine izin verdiğini?

1470 yılında Bayyera Kralı Ludwig tarafından ülke dışına sürülmüş olan tüm Musevilerin, Osmanlı topraklarında sığınma ve kurtuluş olanağı bulduklarını?

İspanya’da Musevilerin (Sefarad Yahudileri) engizisyon yöntemiyle ülke dışına sürülmeleri nedeniyle Padişah II. Beyazıt’ın devlet memurlarını, söz konusu Musevilerin ülkeye kabul edilmesinin engellenmemesi ve kendilerine herhangi bir güçlük çıkarılmaması konusunda uyardığını ve bilakis münasip bir biçimde karşılanmaları için gerekli emri verdiğini?

---

³⁵ Benny Peiser, “Wussten Sie eigentlich, dass...”, *Unsere Stimme*, S.5 (Çev. Dursun Atılgan); <http://ataturk.de/BUNLARI%BILYORMUYDUNUZ.pdf> (erişim tarihi: 24.09.2010)

...

1542'de Kral Ferdinand tarafından Bohemya'dan sürgün edilen Musevilerin çoğunun, Türkiye'de sığınma hakkı ve kurtuluş bulduklarını?

Mart 1556'da cebren vaftiz edilen ve Papa IV. Paul tarafından yakılan 25 Musevi nedeniyle, Kanuni Sultan Süleyman'ın Papa'ya bir mektup yollayarak, Ascona'da bulunan diğer Musevilerin derhal serbest bırakılmasını talep ettiğini; çünkü Kanuni'nin, bu insanları Osmanlı'nın yurttaşları olarak gördüğünü ve Papa'nın, Kanuni'nin bu baskısına boyun eğmek zorunda kaldığını?

...

1881, 1891, 1897 ve 1903 yıllarında Ros pogromundan ve 1917'de Bolşevik İhtilalinden kaçarak kurtulan on binlerce Musevi sığınmacının Türkiye tarafından kabul edildiğini?

...

Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün, 1933'ten itibaren, Hitler Almanya'sından kaçmak zorunda kalan çok sayıda bilim adamını, sanatçıyı, siyasetçiyi, müzisyeni Türkiye'ye davet ettiğini ve onların Türk üniversitelerinin kuruluşunda önemli katkılarda bulduklarını?

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında anti faşist sığınmacılar için transit ülke görevi yaptığını ve bu suretle 20.000 Musevi sığınmacıyı ölümden kurtardığını?

Türk diplomatlarının, Almanya'nın işgal ettiği Balkan ülkelerindeki Musevileri soykırım tehlikesinden kurtardığını?

...

Görüleceği üzere, gerek Osmanlı döneminde gerekse Türkiye Cumhuriyeti döneminde Türklerin Yahudilere yönelik politikaları hep olumlu/kollayıcı olmuştur. Bunu en iyi değerlendirenler de Türkiye'de yaşayan ve Türkiye'de yaşamış ve İsrail'e göç etmiş olan Yahudilerdir.

İsrail Devleti kurulduktan sonra İsrail'e göç eden Türkiye kökenli Yahudiler (özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda göçenler), İsrail'e yerleştikten kısa bir süre sonra coğrafi yakınlık, ortak kültürel ve sosyal gereksinimler nedeniyle kulüpler, dernekler etrafında birleşerek bir yayın organı (Dostluk ve Haber) çıkarmışlar, ayrıca eskiden beri mevcut olmakla birlikte faaliyeti çok kısıtlı olan Türkiyeliler Birliği'ne katılarak, bu Birliğin dinamizm kazanmasına katkı sağlamışlardır. Söz konusu göçmenler, İsrail hayatına uyum sağladıkça, İsrail Devleti'nin Türkiye ile olan dostluk ilişkilerinin önemini hissetmişler ve sürekli olarak Türkiye'ye duydukları sevgi ve yakınlıkları nedeniyle bu ilişkilerin gelişmesi yönünde çalışmalar yürütmüşlerdir.³⁶

Türkiye kökenli Yahudiler, Osmanlı topraklarında beş yüzyıl yaşamının önemini, etnik ve dinsel kimliklerini koruyabilmiş olmalarından dolayı daha iyi anlamışlardır. Türkiye Yahudileri, Türkiye'den ayrılmalarına rağmen Türki-

³⁶ Selim Amado, "İsrail'de Türkiye Kökenli Yahudiler", *Görüş*, Eylül 2003, s. 54.

ye'ye, Atatürk'e sempati duymaya devam etmişler ve bunu Hayfa yakınlarında Karmel dağı eteklerinde bir "Atatürk Ormanı" kurmalarıyla çok açık bir şekilde göstermişlerdir.³⁷

Sonuç Yerine

Türkiye-İsrail ilişkilerinin tarihi seyrine baktığımızda ilişkiler belirli bir dönem Arap-İsrail/Filistin-İsrail meselesine ilişkin olarak inişli-çıkışlı olmuş, ancak 2000'li yılların başlarından itibaren bölgesel gelişmelerin de etkisiyle son derece gergin bir görünüm almıştır. Özellikle "Mavi Marmara Gemisi Krizi" ile ilişkiler şu anda neredeyse donmuştur. Türkiye, İsrail'in "özür dilemesini" ve "tazminat ödemesini" beklemekte, İsrail ise bu konuda herhangi bir adım atmamaktadır. Burada beklenen İsrail'in geri adım atmasıdır. Çünkü, İsrail uluslararası hukuku çiğnemiş, karasuları dışında bir gemiye çıkarak, dokuz kişinin ölümüne sebep olmuştur.

İsrail, Türk Hükümetinin "Türk kamuoyunu İsrail ve Batı karşıtı düşünceye yönlendirdiği" konusunda bazı ifadeler kullanmaktadır. Ancak, burada önemle üzerinde durulması gereken bir husus vardır; gemisine saldırılıp, dokuz vatandaşı öldürülen bir ülke kamuoyu zaten tepki göstermesi son derece normaldir. Buna rağmen, bu tür bir saldırı karşısında Türk kamuoyu sağduyulu davranmış, tarihten gelen "koruyucu" rolünü yine terk etmemiş ve ülkesindeki İsraililere ve Yahudi asıllı vatandaşlara yönelik herhangi bir olumsuz harekette bulunmamıştır. Zaten İsrail Hükümeti de bunun böyle olmadığını "İsrail vatandaşlarına Türkiye'ye seyahat yasağını" kaldırarak kabul etmiş bulunmaktadır.

Türkiye'siz bir Orta Doğu'da yalnız kalmaktan endişeye kapılan İsrail, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan gibi ülkelerle askeri işbirliği imkanları araştırmaktadır. Ancak, bu ülkelerin bölgede Türkiye'nin yerini alamayacağı gayet açıktır. İsrail'in artık bölgede koşulların değiştiğini anlaması ve samimi adımlar atarak, bu coğrafyanın gerçekleriyle yaşamaya alışması gerekmektedir. Özellikle, bölgede "terör istismarı"nı terk ederek, terör örgütlerine verdiği desteği kesmesi ve terörle İslami özdeşleştirme politikasından vazgeçmelidir.

İsrail'den başka artık Batının da bazı gerçekleri görmesi gerekmektedir. Özellikle Mavi Marmara Gemisi Krizinden sonra Wall Street Journal Gazetesinin 8 Temmuz 2010 tarihli sayısında yayınlanan "İsrail:Normal Bir Ülke" başlıklı yazı, Batının İsrail hakkındaki düşüncelerini ortaya çıkarması açısından oldukça ilginçtir. Yazıda, başta İspanya'nın eski başbakanlarından Jose Maria Aznar'ın yer aldığı bir çok Avrupalı eski devlet adamları, parlamenterler ve diplomatların imzasının bulunduğu bir "bildiri"den bahsedilmektedir. Bildiride, "Yahudilere karşı yapılan soykırımın Batının onurunun bir lekesi ve yüzkarası" olduğundan bahsedilmekte ve İsrail'den özür dilenmektedir. Aslında burada akla hemen bir soru geliyor? "İsrail'den özür dilemek şimdi mi akıllarına gel-

³⁷ Amado, "İsrail'de Türkiye Kökenli Yahudiler"... , s. 54.

di?” Yukarıda da ayrıntılı olarak bahsedildiği üzere başta İspanya olmak üzere Avrupa’nın her yerinden kovulan, baskı ve zulme uğrayan Yahudilere Türkler kucak açmışlardır. Yahudiler, hala Türk milletine olan minnettarlıklarını dile getirmektedirler. Bildiride Mavi Marmara gemisine atıfta bulunularak, İsrail’in “adil olmayan bir muameleye maruz kaldığı ve İsrail’i savunmanın Batı medeniyetini sürdürmek anlamına geldiği” belirtilmektedir. Dokuz kişinin hayatını kaybettiği bu olaya, Batının İsrail açısından bakması, son derece manidar ve çifte standartlı bir politikadır.³⁸

Tekrar etmek gerekirse, Türkiye-İsrail ilişkilerinin tekrar eski halini alması için, İsrail’in bölge gerçekleriyle yüzleşmesi ve “barış içinde bir arada yaşama” ilkesine uygun olarak hareket etmesi ve Türkiye’nin hassasiyetlerini dikkate alması gerekmektedir.

Kaynakça

- Amado, Selim, “İsrail’de Türkiye Kökenli Yahudiler”, *Görüş*, Eylül 2003.
- Armaoğlu, Fahir, “Orta Doğu Komutanlığı’ndan Bağdat Paktına 1951-1955 (Amerikan Belgeleri İle), *Bellekten*, C.LIX, No.13.
- Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1990.
- Altunışık, Meliha B., “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri”, *Ortadoğu: Tarih, Kimlik, Güvenlik*, (der. Meliha B. Altunışık), Boyut Kitapları, 1.B., İstanbul, 1999.
- Bölükbaşı, Süha, “Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa”, *Liberal Düşünce*, C.4, S.13, Kış 1999.
- Özcan, Gencer, “50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç* (Sempozyuma sunulan tebliğler), TTK Yayınları, Ankara, 1999.
- Kürkçüoğlu, Ömer, *Türkiye’nin Arap Ortadoğu’suna Karşı Politikası (1945-1970)*, Barış Kitabevi, Ankara, 2010.
- Peiser, Benny, “Wussten Sie eigentlich, dass...”, *Unsere Stimme*, S.5 (Çev. Dursun Atılğan); <http://ataturk.de/BUNLARI%BILYORMUYDUNUZ.pdf> (erişim tarihi: 24.09.2010)
- Robins, Philip, *Turkey and the Middle East*, RIIA and Pinter, London, 1991.
- Soysal, İsmail, *Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990)*, C.II, Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- Tavlaş, Nezih, “Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri”, *Avrasya Dosyası* (İsrail Özel), C.5, S.1, İlkbahar 1999.
- Tür, Özlem, “Türkiye-İsrail İlişkileri: Yakın İşbirliğinden Gerileme”, *Ortadoğu Analiz*, C.1, S.4, Nisan 2009.
- Yılmaz, Türel, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Yılmaz, Türel, “Türkiye-İsrail İlişkilerinde Son Gelişmeler”, *Jeopolitik*, Yıl: 8, S.71, Aralık 2009.
- Türel Yılmaz, “Irak Savaşında İsrail’in Politikası”, *II. Körfez Savaşı*, (der. Mehmet Şahin-Mesut Taştekin), Platin Yayıncılık, Ankara, 2006.
- www.nasiriyah.org Türkiye Kökenli Yahudiler (erişim tarihi: 24.09.2010)

³⁸ Bu konuda bkz. www.nasiriyah.org (erişim tarihi: 24.09.2010)